

*Я пішов від мами в білій сорочці,
сам білий.*

*З білої сорочки сміялися,
кривдили мене і ранили.*

*І я ходив тихенько, як білий кіт.
Я чув свою подлість за тихий хід
І кров моя діточа з серця капала.*

(В. Стефаник: «Мое слово»).

ПАМ'ЯТКА

“ВАСИЛЬ СТЕФАНИК—ХУДОЖНИК СЛОВА”

*(145 років від дня народження
українського прозаїка, новеліста,
громадсько-політичного діяча)*

***14 травня виповнюється 145 років
від дня народження
Василя Стефаника (1871-1939),
письменника-новеліста,
громадсько-політичного діяча***

Стефаник Василь Семенович – видатний український новеліст початку ХХ ст., ім'я якого відразу стало відомим за межами України.

Його новели перекладалися білоруською, чеською, словацькою, німецькою, англійською та іншими мовами. Письменник захоплював сучасників своєю тонкою спостережливістю, прекрасним знанням життя села, народної мови, сповненим болем і туги ліризмом, граничним лаконізмом, соціальною та психологічною наповненістю образів, злободенністю порушених тем.

Яскравим було творче життя Василя Стефаника. Вже у 1900 році, через два роки після блискучого дебюту збіркою новел «Синя книжечка», з'явилися чотири переклади його творів: німецький, польський, чеський, російський. До перелічених перекладів незабаром додався ще й англійський. Іван Франко у 1901 році назвав В.Стефаника «абсолютним володарем форми». Дослідники літературної спадщини письменника ставлять його поруч з С.Прибишевським, Ф.Кафкою, Г.Траклем, не забуваючи зазначити і його розходження з ними, і не лише у творчості. Паралелі у мистецьких пошуках літературознавці й культурологи віднаходять у Василя Стефаника й художників Ван Гога, Е.Мунка та скульптора О.Родена. Віддавши належне експресіонізму, Василь Стефаник справедливо стоїть в одному ряду з Л.Курбасом та його «Березолем», драмами Г.Кайзера та М.Куліша.

Повернувшись зі Львова 29 грудня 1926р., де українська громадськість відзначила 25-річчя виходу у світ збірки «Дорога», письменник сказав до своїх синів: «Нещасні ви! Ціле своє життя будете в моїй тіні, ціле життя будете моїми синами». Ці пророчі слова актуальні й тепер, оскільки, образно кажучи, творчі діти Стефаника – українські письменники й досі живуть у тіні впливу його могутнього таланту.

Василь Стефаник продемонстрував нашій літературі, як належить шукати нових зображальних засобів, нової естетики, здатної не лише вразити трагізмом змісту людського буття, але й розбудити в читачах дух опору фатальності реалізму земного життя. Не випадково його називали селянським Бетховеном.

Не треба забувати, що новелістика Василя Стефаника народилася у той час, коли цей жанр був у розквіті у світовій літературі. Вже завершив життєвий шлях Гі де Мопассан, був популярний Антон Чехов, в Америці захоплював читачів О'Генрі. Та ніхто з них не знайшов такого лаконічного стилю писання. Дехто з дослідників навіть називав новели Василя Стефаника скриком або вигуком. Сам він не заперечував, що прагнув своєю творчістю напружити й налаштувати струни селянських душ так, щоб вони були здатні народжувати музику Бетховена. Олесь Гончар порівнював «доведену до граничної стислості» Стефаникову новелу з класичним відшліфованим сонетом, бо «у кожній з них – згусток почувань народної душі».

Найкраща біографія Стефаника – це його творчість. Парадоксальність цієї думки в тому, що її прикласти можна до життя і творчості багатьох майстрів слова, творчий і життєвий шлях яких зливалися один з одним. Та у Стефаника це поєднання виступає з особливою силою. Правда його творчості – це правда його життя, і ту правду він «гострить на кремні своєї душі» («Моє слово»).

Тому найкращим джерелом до пізнання життя Стефаника є його твори, його невідоме ще громаді листування, цінне також мистецькою вартістю, його автобіографія та автобіографічні новели, що становлять майже четвертину його невеликої кількості літературної спадщини.

Покуття, ближча батьківщина Василя Стефаника, лежить у південно-західній частині нашої землі, біля Буковини. Рідне село письменника Русів і ціле Покуття – за словами І.Франка – «один з найкращих закутків на широких просторах і не лише нашого краю». Та краса природи - не єдина його прикмета. Воно славиться в Україні також багатим чорноземом, добрими кіньми та любов'ю до старих селянських традицій, народної ноші і пісні та ще й цікава його говірка, що зберігає у собі багато елементів староукраїнської мови. Це, напевно, одна з найбільш консервативних закутин України.

Русів, як і кожне старе село України, має свою, не раз і дуже сумну історію. Наїзд татар у 1622 році знищив ціле Покуття, з русівської оселі залишилося в живих ледве вісім мешканців. Та це давнина, якої тепер ніхто з русівчан не пам'ятає. Що відоме тепер іще, то це історія двох найбільших і найбагатших родів, Стефаників і Дідухів, що завжди боролися за владу і вищість у селі. Ця боротьба і породила родові гордощі і деякий аристократизм.

Василь Стефаник народився у с.Русів(тепер Івано-Франківська область). Освіту здобув у Коломийській, Дрогобицькій гімназіях та Краківському університеті. На час навчання в Коломийській гімназії припадають перші захоплення Стефаника творами Т.Шевченка, І.Франка, Г.Успенського, А.Чехова. Народився 14 травня 1871 року у подружжя Семена Стефаника і Оксани Кейван, що поєднювало дві аристократичні мужицькі родини. Сільську школу закінчив письменник у Русові. Першим його вчителем був Омелян Петровський. Десятилітнім хлопцем, дуже вразливим, болісно переживає розлуку з матір'ю і селом, загострену ще почуттям ворожості, з якою його зустріло місто Снятин у 1897 році. 1883 року переїздить до Коломийської гімназії, де приятелює з Лесем Мартовичем, Левом Бачинським і «вливається» у широку радикальну течію таємного товариства, заснованого на ідеях Драгоманова, Івана Франка і Михайла Павлика. Товариством керували Стефаникові приятелі – Бачинський і Мартович, а сам був його активним членом. Ціле своє життя був рядовим членом радикальної партії. Стефаник визнавав потребу глибоких реформ у селі. З його творчості пробивається безмежна жура за долю безземельних і малоземельних селян.

Перші творчі спроби Стефаника сягають дуже ранніх років, 5-го класу школи. У гімназії написані перші вірші, але тільки одна поезія була надрукована і вміщена у гімназійному журналі, і, можливо, під псевдонімом. Літературним своїм вчителем називав Леся Мартовича. Але Мартович – їдкий іроніст, а Стефаник – лірик, людина тонкого складу душі, вразливий на своє і чуже страждання, а водночас - повен якоїсь специфічно селянської твердості. Стефаник – селянський син, а Мартович походив з дрібно-міщанського середовища. Але розцвілий талант Стефаника зацьмарив славу Мартовича.

Перша самостійна новела Стефаніка «Форналь Антін»(прототип «Синьої книжечки»), була надрукована у гімназійному журналі «Поступ», 1890, №3. Рання творчість Стефаніка – це боротьба з лірикою, з якої він, завдяки Мартовичу, виходить переможцем.

Рік 1889 був чорним роком для учнів Коломийської гімназії. Їх таємне товариство викривають, частину членів, між ними і Стефаніка, виганяють з гімназії; він, разом з декількома товаришами, переходить до Дрогобича. Восени 1891 року Стефанік познайомився з І.Франком, а з творами і діяльністю Франка він зустрівся набагато раніше, близько 1886 року. Навесні 1892 року Стефанік закінчив Дрогобицьку гімназію. 1892 – 1900 роки - Стефанік навчається на медичному факультеті Краківського університету.

Аж у 1895 році стався у його житті різкий поворот. Під час концерту на честь Т.Шевченка він знайомиться з двома молодими людьми: лікарем-поляком Вацлавом Морачевським і його дружиною Софією Окуневською-Морачевською, українкою і першою жінкою - лікарем в Австрії. «Це знайомство було чи не найважливішою подією моєї молодости», - пише він у споміні «Про ясне минуле». Воно започатковує найцікавіший період його життя, у якому остаточно він усвідомлює собі свій талант і на короткий час стає письменником. Вацлав Морачевський – людина європейської культури у найширшому розумінні. Лікар, хімік, чудовий знавець літератури, мистецтва, музики і взагалі, людина широчезних культурних горизонтів. Коли Мартович міг бути першим шліфарем таланту Стефаніка, то другим і останнім був Морачевський. За порадою Морачевського він знайомиться і вивчає європейську літературу: захоплюється творами Г.Келлера, К.Гамсуна, А.Стріндберга, читає і А.Гарборга і деякі твори цих письменників пізніше перекладає. З особливою любов'ю вивчає творчість Ф.Ніцше. За посередництвом Морачевського, входить в оточення польської культурної еліти у Кракові. 1897 року, на сторінках чернівецької селянської газети «Праця», вміщено сім новел Стефаніка, а у 1899 році професор Степан Смальстоцький видає в Чернівцях першу збірку його новел «Синя книжечка» і в передмові високо підносить талант молодого письменника. Так починається Стефанікова коротка, але блискуча літературна кар'єра. А проте, відомим письменником стає Стефанік завдяки своєму приятелю Морачевському, який дуже добре перекладає його новели

польською мовою і друкує ці переклади в передовому польському журналі «Zycie». Переклади Морачевського знаходять високу оцінку в польському літературному світі і через польський журнал Стефанік стає славним письменником і в Галичині. Незабаром його твори перекладають німецькою, чеською, російською та іншими мовами. На них звертає увагу І.Франко.

Але слава не дала йому щастя. На цьому місці і завершується автобіографія Стефаніка, написана в 1926 році. Не хотів розкрити трагічних подій, які йому довелося пережити, не загоїлися були важкі душевні рани від переживань (смерть матері, конфлікт з батьком, кінець лікарської кар'єри, і, нарешті, його виснажлива творчість). Медичного факультету Стефанік не закінчив, хоч цілих вісім років просидів у Кракові. В автобіографії він коротко пояснює причину своїх довгих і безуспішних студій: цьому, мовляв, завинила його відраза до медицини. Та це була менше важна причина, чому він не став лікарем, - найважливіша була література. 1896 року Стефанік так сильно захоплюється думкою стати в літературі оборонцем села, що забуває про все. Про це йдеться в автобіографічних нарисах «Мое слово» і «Дорога». Саме за посла мужицького світу уважав себе і Стефанік. У 1897-1901 роках Стефанік написав дві третини своїх новел і цінне своєю мистецькою вартістю листування. 1900 року виходить друга збірка новел Стефаніка «Камінний хрест», а у 1901 році - ще одна збірка «Дорога», найвище досягнення передвоєнного періоду творчості письменника. Новела «Суд» появилася друком 1905 року у збірці «Мое слово».

Спроби Стефаніка одержати посаду гімназійного вчителя провалюються і так усі життєві шляхи перед ним закриваються. Згодом він переходить до дому свого брата Юрка, селянина в Русові. І підтримує зв'язки тільки з Ольгою Гаморак, що працює вчителькою у сусідньому селі Стецевій.

1903 року Стефанік виїжджає з галицькою делегацією на всеукраїнське свято до Полтави, - на свято відкриття пам'ятника Котляревському. Там особисто знайомиться з видатними діячами і письменниками: М.Коцюбинським, Лесею Українкою, М.Старицьким, Б.Грінченком, М.Міхновським, І.Стешенком та багатьма іншими.

1904 року Стефаник одружується з Ольгою Гаморак і оселяється у домі свого тестя, о.Кирила Гаморака в Стецевій і бере у свої руки кермо господарства. 1910 року Стефаник з дружиною і трьома синами переїжджає до свого рідного Русова, з великим завзяттям будує свій «палац», 4-кімнатний великий дім з бляшаним дахом на дубових підвалинах. Там проживає він ціле життя.

Час від 1903 до 1914 р. - це час широкої громадської діяльності Стефаника. Територія його діяльності – Покуття. Він засновує читальні «Просвіти», організовує селянські страйки, агітує на виборах, виголошує палкі промови на вічах, концертах, зборах. 1908 року Стефаник увійшов до Віденського парламенту. Посольські обов'язки від виборців він виконував аж до розвалу Австро -Угорщини у 1908 році, тобто, цілих 10 років.

Навчений досвідом Стефаник, при другій окупації Галичини царськими військами, тікає з австрійською армією і у 1916 році добирається до Відня. Там пише новелу «Дитяча пригода», з якої починається другий і останній період його творчості. А у 1917 році пише ще одну – «Марія», про героїв Січових Стрільців.

Коли у 1917 році Стефаник повертається до Русова, його важко впізнати: він посивів і постарівся: тяжкі воєнні переживання, журба за дітьми, що малими залишилися у фронтовій смузі і – відроджене слово, що знов не дає йому спокою. Довкола горить світ, доходять звістки про революцію в Росії. Весь цей час Стефаник проводить у Русові, тішиться дітьми і господарством.

Аж розвал Австрії восени 1918 року і проголошення Західно-Української Народної республіки витягає його з села. Як колишнього посла до австрійського парламенту його запрошують до Української Національної Ради у Львові. Під градом польських куль, він, разом з іншими послами, тікає зі Львова до Станиславова. Звідси в січні 1919 року, вже як член галицької делегації, їде на свято соборності, свято з'єднання Східної і Західної України, що відбулося пам'ятного 22 січня 1919 року у Києві. По дорозі туди й назад, він бачить страшний хаос, і той хаос його, як доброго українця, наповнив великим страхом. І страх той не був даремним.

Окупація Західної України польськими військами застає Стефаника в Русові. Упадок української державності був для нього невимовним ударом. Останні надії на визволення з-під ярма польської шляхти з рішенням конференції амбасадорів у 1923 році зникають. В таких обставинах виростає нова творчість Стефаника і його нова політична діяльність. Став головою філії «Сільського господаря», головою філії «Просвіти», головою повітової управи радикальної партії, що він описує в автобіографічній новелі «Слава-йсу». Він не лікар, а лікує селян, не адвокат, а радить їм і допомагає своїми впливами.

Уся післявоєнна творчість Стефаника – це голосний протест проти польського панування, закований у мистецьке слово. В останньому періоді творчості написав Стефаник небагато, усього 23 новели і кілька автобіографічних споминів. Новели, які увійшли до збірки «Земля», написану одразу після смерті батька, він присвячує його пам'яті.

Матеріальні справи Стефаника помітно гіршають. Від 1924 року починаються зв'язки Стефаника з культурними колами Наддніпрянщини. Видаються і перевидаються його твори для наддніпрянського читача. За свої видання він одержує такі високі гонорари, про які ніколи навіть думати не смів.

Від 1927 року відносини Стефаника до Східної України набирають деякого політичного забарвлення. Завдяки своїм зв'язкам з літературними колами України, особливо з Г.Косинкою, він дуже швидко доходить до такої думки, що Україна веде з російським імперіалізмом страшну боротьбу, яку на культурному фронті очолював М.Хвильовий. Росія з тріумфом почала вітати Максима Горького, як свого культурного пророка. Українські культурні кола і собі стали оглядатися за письменником, що міг би бути такою постаттю для України. Франка, Коцюбинського і Лесі Українки в живих не було, тому їх вибір упав на останнього з великої письменницької гвардії, - на Стефаника. Приїзд Стефаника на Україну, з одного боку, мав перемінитись у тріумф української культури, з другого – стати маніфестацією поборницьких змагань українського народу. Та Стефаник підводить ці сподівання. Від титула академіка ВУАН рішуче відмовляється, мовляв, він ніякий не вчений, а письменник; так само рішуче відмовляється від співробітництва львівських радянофільських «Нових шляхів», за що гостро нападають на нього комуністи з львівського літературного журналу

“Вікна”, а також деякі комуністичні кола Східної України. Коли у 1928 році його знов запрошує НКО (Народний Комісаріат Освіти) на Україну, він знову відмовляється, бо анітрохи не вірить більшовикам і панічно їх боїться. Водночас з цим, Стефаник усякими способами виявляє свої симпатії до тих представників української культури, що ведуть боротьбу з російським імперіалізмом. Він не лише присвячує М.Хвильовому новелу «Межа», але й друкує її у «Літературно-науковому віснику», що його редагує зненавиджений більшовиками Дмитро Донцов. Не даючи ані однієї стрічки до галицьких комунофільських журналів, він посилає свої новели до журналу Хвильового «Вапліте» і до інших журналів на Україні. Дякуючи також українським «радянським» письменникам за «ювілейну прикрість», тобто, за привіти, прислані з приводу його ювілею, він у листі пише: «Всім організаціям і товаришам з Радянської України: «Плугові», Григорієві Косинці, Іванові Лизанівському кажу, що стою на вуглі своєї хати і простягаю до вас руки. Поздоровте від мене всі дужі таланти у Вас і привітайте Олену Пчілку та тіні Лесі Українки і Михайла Коцюбинського, передайте мій найнижчий поклін Михайлові Грушевському, Сергієві Єфремову і Агатангелу Кримському». Всі живі тоді особи, названі у цьому листі, між іншим і душа «Плуга», С.Пилипенко, були або порозстрілювані, або поарештовані більшовиками. Єдиний тільки А.Кримський до останнього часу залишався в живих...

Починаючи з 1930 року зв'язки Стефаника з більшовицькими володарями Наддніпрянщини дедалі слабнуть і розходяться. Колективізація села, голод і нарешті масові розстріли та самогубства українських культурних і політичних діячів спричиняють розрив. У 1933 році Стефаник листом до Народного Комісара Освіти відмовляється від досмертної пенсії, але лист закінчується так: «А прихильником Великої України я все був і буду».

У грудні 1926 року культурні кола Західної України святкували 25-літній ювілей збірки Стефаника «Дорога». На святковому концерті виступили з промовами письменники і його близькі приятелі Марко Черемшина і Богдан Лепкий. Прийшли також найкращі приятелі його молодості – Вацлав Морачевський і Лев Бачинський. Ювілей набрав не тільки місцевого, але й всеукраїнського характеру.

Письменник одержав багато ювілейних привітань з усіх частин України та еміграції. Це свято дало йому багато радощів, але вони швидко погасли, бо у квітні 1927 року помер Марко Черемшина. Тоді Стефаник вперше почув себе старим і недужим. Артеріосклероз поволі спутує його міцне тіло. Щодня він ранком встає, сідає на лавочку і любовно дивиться на схід сонця, на ранкову росу. Потім у автобіографічній новелі «Роса», навіяній глибокою любов'ю до природи, він каже до неї: «Ех ти, Божа водице, ти давала дужість і здоровля пшеницям і житах, але і я був від тебе дуже різкий. Баную дуже, що ти мене не будеш заросювати, як ти, святе сонце, родишся». Диктуючи цю новелу у травні 1927 року, він крізь вікно дивиться на буйну весняну зелень, заливається слізьми і опанованим, майже спокійним голосом проказує весні свою останню і найкращу поему.

8 січня 1930 року, на другий день Різдва, стався напад паралічу, і вся права частина Стефаникового тіла змертвіла. Під час важкої хвороби Стефаника приходить страшна для нього звістка: помер Лев Бачинський. Смерть Бачинського наводить на нього сумні думки, він відчуває, що година відходу наближається і до нього. А він так любив життя, так не хотів іти «у ясний сховок підземелля».

Під час недуги у 1930 році Стефаник часто говорив, що хоче сповідатися і відійти у вічність так, як відійшли його батьки. У важкій недужі він почав думати про поєднання з Богом. У цьому дуже допомагали йому зв'язки з митрополитом А.Шептицьким. В останні роки матеріальне становище Стефаника погіршилося. Тоді стає йому в пригоді митрополит, що від 1932 року до кінця життя постійно йому допомагав.

В останні роки життя Стефаник просив професора Василя Симовича і Володимира Дорошенка, своїх добрих приятелів перекласти літературною мовою його новели. Він вважав, що писати діалектом – це національний злочин. Останні місяці життя – це безмежний ланцюг страждань. В хаті всидіти і тоді він не міг. Пізньої осені 1936 року часто сидів на цій лавочці і простудився, захворів на запалення легенів, почалася агонія. Помер Василь Стефаник 7 грудня 1936 року.

Стефаника часто називають селянським письменником. Але найперше його читала інтелігенція, до якої він був не завжди справедливим.

Він витворив з близького йому покутського селянина - і почав боготворити його. Волів романтизувати своїх селян, навіть зображуючи трагічні сторінки їхнього життя.

Йому таки було суджено стати лікарем. Але не тіла, а душі. Лікуючи інших вогнем і залізом своїх слів, припікав, перекривлений судомами душевного болю, власні виразки.

Він тікав від людського болю і безвиході, але втекти не міг. Потворні символи страждання наздоганяли його скрізь – у покутських полях, біля краківського вокзалу чи у львівській кнайпі.

Йому було однаково, де писати свою «Новину» або «Діточу пригону» - у рухівській хаті чи у віденському готелі. Він всюди і завжди відчував тугу людини за втраченою урочистістю і святковістю Райського Саду.

Він був незручним і часто різким у приватному житті. Про його творчість вже написано набагато більше обсягу його новел. Ці інтерпретації задивлені у безконечність. Є перші спроби осмислити феномен таланту і харизми Стефаника не лише як письменника, але й як людини.

Парадокси таланту великого письменника неможливо зважити на терезах. Але їх можна відчутти і зрозуміти кожному, хто хоч іноді виходить за рамки крамарства.

Стефаник – це Прикарпаття. І навпаки. Але це – тільки часткова правда.

Стефаник – це Україна. Україна – це Стефаник...

Список використаних джерел:

Василь Стефаник і Прикарпаття: до 140-річчя від дня народження: рек. бібліогр. показ./управління культури Івано-Франківської ОДА; ОУНБ ім.І.Франка; [уклад. О.Черепович, І.Бурда, вступ.ст.С. Процюка, відп.за вип. Л.Бабій].- Івано-Франківськ, 2011.- 68с.

Гаморак Ю. Василь Стефаник(спроба біографії)/Ю.Гаморак//

Стефаник В.С. Роса./В.Стефаник - Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015.- 180 с. + іл.

3. 14 травня – 140 років від дня народження Василя Стефаника(1871-1936), письменника-новеліста, громадсько-політичного діяча//Золота книга української еліти. Т.2.- К., 2001.- С.430.

4. Процюк С. Вогонь і залізо Василя Стефаника/С.Процюк//Золота книга української еліти. Т.2.- К., 2001.- С.430.

5. Стефаник В.С. Роса./В.Стефаник - Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. – 180 с. + іл.

Вебліографія

1. Біографія

<http://wapedia.mobi/uk>

<http://www.ukrlib.com.ua>

<http://lib.misto.kiev.ua>

2. Твори В. Стефаника On-Line

<http://bookland.net.ua>

<http://www.zbirka.pp.ua>

Підготувала:

методист науково-методичного відділу

І.М.Головацька

Відповідальна за випуск:

директор обласної бібліотеки для дітей

І.Я. Тацакович